УДК 321.01:124.1:168.4

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ СТРУКТУРНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Польовий М. А.
д-р політ. наук, професор,
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Анотація. Надано опис головних рис існуючих структурно-демографічних моделей політичної стабільності. Оцінено ступінь їх придатності для прогнозування політичного розвиту сучасності.
Ключові слова: політична стабільність, структурно-демографічні моделі, прогнозування.

Mykola Polovyi, *D.Sc. in Political Science, PhD in History, professor at the department of political science and public administration, Vasyl' Stus Donetsk National University (Vinnitsya, Ukraine)*

PECULIARITIES OF MODERN STRUCTURAL-DEMOGRAPHIC SIMULATIONS OF POLITICAL STABILITY

Summary. The article gives the description of the main features of existing structural and demographic models of political stability. The degree of their suitability for forecasting the political development of the present is estimated.
Key words: political stability, structural demographic models, forecasting.

Проблема політичної стабільності завжди буле не останньою в політологічних розвідках. В сучасному мінливому світі вона набуває нового звучання. Найпростішим індикатором нестабільності можна вважати нездатність здійснювати адекватне соціально-політичній ситуації державне керівництво з одного боку, та наявність широкого некерованого суспільного руху, розвиток якого є потенційно небезпечним для існування сучасного йому державного ладу, з іншого.

Завданням даного повідомлення є аналіз особливостей сучасних структурно-демографічних моделей, які використовуються для прогнозування політичної нестабільності в сучасних транзитивних державах.

Найбільш відомі структурно-демографічні моделі представлені у роботах Дж. Голдстоуна, П. Турчина, А. Коротаєва, С. Нефьодова, Д. Халтуриної, Л. Гринина, С. Малкова тощо [1; 2; 3; 4; 5]. Ці дослідники позиціонують себе, як прибічників математичної історії. Ними було побудовано серію досить цікавих моделей історико-політичних процесів. Ці моделі пов'язують суспільно-політичний розвиток окремих держав та їх груп із динамікою певних показників демографічного розвитку.

Однією з перших моделей даної серії є модель структурно-демографічних циклів Дж. Голдстоуна. Стрижневою ідеєю моделі Дж. Голдстоуна, присвяченої аналізу взаємозв'язку між демографічними та політичними змінами, є теза про визначальний вплив демографічного розвитку країни на суспільно-політичний [1, с. 11–12]. Відштовхуючись від ідеї неомальтузіанської теорії про те, що в традиційних суспільствах обмеженість

ресурсів періодично призводила до перенаселення і криз, Дж. Голдстоун припустив, що зростання населення викликає кризу держави опосередковано, впливаючи на соціальні установи, які, у свою чергу, впливають на соціальну стабільність [1, с. 11–12].

Основні положення концепції «структурно-демографічних циклів» базуються на двох тезах: 1) «основна сила, що руйнує державу – зростання населення, яке веде до поступового падіння душового доходу, поки зрештою надлишок понад голодне існування стає недостатнім, щоб задовольнити правлячий клас»; 2) «крах держави викликається фракційною боротьбою серед еліти, яка відкриває шлях народному повстанню» [2, с. 196]. Отже, структурно-демографічні кризи вважаються, зрештою, ресурсними кризами.

Різноманітні модифікації даної моделі були відтворені С. О. Нєфьодовим, Л. Є. Грініним, С. Ю. Малковим, А. В. Коротаєвим та деякими іншими вченими на історико-політичному матеріалі для досить тривалого періоду часу від імперій Давнього Сходу до початку XX ст. [3; 6; 7; 8; 9].

Визнаючи беззаперечну корисність таких моделей слід відзначити, що їх прогностичний потенціал дещо обмежений у часі суспільствами, в яких дія демографо-ресурсних параметрів порядку не корегується або не суттєво корегується іншими факторами на кшталт індустріального виробництва чи комп'ютерних соціальних мереж [10, с. 189]. Отже, подібні моделі допомагають з'ясувати політичне минуле, але потребують суттєвої модифікації для застосування у прогнозуванні політичного майбутнього.

Певну відповідь на потребу актуалізації такого «політико-демографічного» напряму синергетичного моделювання соціально-політичних процесів представляє модель, запропонована А. В. Коротаєвим та Ю. В. Зінькіною. Сутність цієї моделі виражається висловом «пастка на виході з мальтузіанської пастки». Автори моделі стверджують, що на виході з мальтузіанської пастки на відповідну країну чекає нова небезпека, яка й отримала назву «пастки на виході з мальтузіанської пастки» [11].

Механізм виникнення цієї нової «пастки» представляється цитованим авторам наступним: На початку виходу з «мальтузіанської пастки» різко зменшується смертність населення, що призводить до стрімкого прискорення темпів приросту населення за умов покращення медичного обслуговування та якості життя в цілому. Це прискорення супроводжується особливо сильним зниженням дитячої смертності, що призводить до різкого зростання кількості молоді в загальній кількості населення. Це явище відоме під назвою так званого «молодіжного бугра» на демографічній піраміді. Зростання долі тієї частини населення, яка найбільшою мірою схильна до агресії та радикалізму, часто виступає важливим фактором політичної дестабілізації. Отже, головним чинником стабільності суспільно-політичного життя країни виступає темп приросту кількості міської молоді. На думку цитованих вчених, якщо кількість міської молоді збільшується зі швидкістю більше 30 % за п'ятирічку, слід очікувати серйозних внутріполітичних потрясінь, якщо ж темп приросту міської молоді починає перебільшувати 45 % у п'ятирічку, подібні політичні негаразди стають майже непереборними [11, с. 102].

Запропонований А. В. Коротаєвим індикатор – п'ятирічний темп приросту міської молоді [11, с. 101–102] – не є актуальним для України, оскільки етап мальтузіанської пастки нашою країною вже давно пройдений. Крім того, п'ятирічні дані (які наявні в статистиці ООН) не дозволяють врахувати більш швидкі коливання демографічних показників. Нами було розроблено цілком аналогічну модель, в якій враховано показник щорічного темпу приросту міської молоді [12; 13]. Наша модель кореспондує із подіями акції «Україна без Кучми» та помаранчевої революції. Водночас слід визнати, що ані наша модель, ані жодна інша зі структурно-демографічних виявились непридатними для прогнозу подій в Єгипті та решті країн «арабської весни», та подій Євромайдану в Україні 2013-2014 рр. Це спонукає до подальшої модифікації даних моделей із залученням додаткових факторів.

Література

1. Goldstone J. A. Population and Security: How Demographic Change Can Lead to Violent Conflict. *Journal of International Affairs*. 2002. № 56/1. P. 3–22.

2. Турчин П. В. Историческая динамика. На пути к теоретической истории. – М. : URSS, ЛКИ, 2010. 365 с.

3. Коротаев А. В., Комарова Н. Л., Халтурина Д. А. Законы истории. Вековые циклы и тысячелетние тренды. Демография. Экономика. Войны. М. : КомКнига/URSS, 2007. 256 с.

4. Халтурина Д. А., Коротаев А. В. Системный мониторинг: Глобальное и региональное развитие. М. : УРСС, 2010. 296 с.

5. Нефедов С. А., Турчин П. В. Опыт моделирования демографически-структурных циклов. *История и Математика: макроисторическая динамика общества и государства* / ред. С. Ю. Малков, Л. Е. Гринин, А. В. Коротаев. М. : КомКнига/URSS, 2007. С. 153–167.

6. Нефедов С. А. Факторный анализ исторического процесса. История Востока. М. : Территория будущего, 2008. 751 с.

7. Нефедов С. А. Аграрные и демографические итоги русской революции. – Екатеринбург : Изд. УГГУ, 2009. 203 с.

8. Гринин Л. Е., Коротаев А. В. Политическая эволюция мир-системы: формальный и качественный анализ. *Эволюционная историческая макродинамика*. М. : Книжный дом «Либроком», 2010. С. 52–118

9. Малков С. Ю. Логика эволюции политической организации социальных систем. *Эволюционная историческая макродинамика*. М. : Книжный дом «Либроком», 2010. С. 189–202.

10. Некоторые возможные направления развития теории социально-демографических циклов и математические модели выхода из мальтузианской ловушки / Л. Е. Гринин, С. Ю. Малков, В. А. Гусев и др. *История и Математика: процессы и модели* / ред. С. Ю. Малков, Л. Е. Гринин, А. В. Коротаев. М. : Либроком/URSS, 2009. С. 134–210.

11. Коротаев А. В., Зинькина Ю. В. Прогнозирование социополитических рисков: ловушка на выходе из мальтузианской ловушки. *Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер»* : Материалы XII конференции АИК. 2010. № 36 (Октябрь). С. 101–102.

12. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання: монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 288 с.

13. Польовий М. А. Прогнозування загроз політичній стабільності в Україні до 2030 р. на основі синергетичного параметру порядку. *Вісник ДонНУ, Сер.Політичні науки*. 2016. № 1. С. 79–86.